

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE ZNANOSTI
KATEDRA ZA MUZEOLOGIJU I UPRAVLJANJE BAŠTINOM

Martina Mladenović

SISAČKI STARI GRAD U NOVOM TEKSTUALNOM RUHU I MOM DUHU

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, rujan 2014.

SADRŽAJ

UVOD

I. Gradski muzej Sisak

II. Komunikacija s publikom putem muzejskih legendi

III. Povijest grada Siska

IV. Utvrda Stari grad - izgradnja i povijest

V. Tekst postojećih legendi Utvrde Stari na hrvatskom jeziku

VI. Prijedlog prijevoda legendi Utvrde Stari grad na engleski jezik

VII. ZAKLJUČAK

VIII. LITERATURA

Kao dodatak diplomskom radu prilažem i stvarni izgled legendi Utvrde Stari grad na hrvatskom jeziku u .pdf formatu.

Uvod

Život ne poznaje slučajnosti. Tako kažu i pišu mnogi. Naravno, postoje i neistomišljenici. Nisam jedna od njih. Bila sam, no sam život dokazao mi je (i još uvijek dokazuje) kako je iznesena tvrdnja istinita. Noviji pravci psihologije, točnije neuro-lingvističko programiranje kao disciplina koja na jednom mjestu okuplja teorije, alate, tehnike i znanja psihologije i komunikacije, tvrdi kako je stvarnost naučena i kako svaki čovjek sam daje značenje svojoj stvarnosti. Što za nekoga jest pozitivno, za drugoga može biti negativno - i obrnuto. Tako je i s premisom o slučajnostima u životu.

Vjerujem da se nisam slučajno rodila u Sisku, da nisam slučajno upisala i diplomirala studij novinarstva te da nisam slučajno upisala niti dodatni studij muzeologije. Ljubav prema muzejima izražavam od ranog djetinjstva, a kako se i dalje smatram jednim velikim djetetom nije čudno da se muzeji i ja volimo istim žarom kao i prije nekoliko desetljeća kada sam kročila u prvi - sisački.

Sisak je grad više-tisućljetne povijesti i za mene je grad-muzej. Premda bih voljela da mu je povijest malo više miroljubivija, od povijesnih činjenica ne treba i ne može se bježati tako da sisačku ratničku i vojnu povijest treba prigrliti kao dio identiteta. Možemo se njome i ponositi budući da je Sisak, kako god se kroz povijest zvao, odolijevao mnogim okupatorima tijekom njihovih osvajačkih pohoda i ne jedan put promijenio zacrtane planove onih koji su mislili da će ga osvojiti ili pregaziti. Nekada je trebao poslužiti kao usputna stanica za osvajanje većih gradova, no pokazao se neosvojivim te promijenio tijekom moderne povijesti. Konkretno sada mislim na bitku kod Siska iz 1593. gdje su Osmanlijske snage pokušavale osvojiti Sisak kako bi se probili do Zagreba (a tako vjerojatno i do ostatka Europe), no ti planovi Osmanlija su pali u vodu, baš kao i njihovi vojnici u rijeku Kupu tijekom poraza od Kršćanskih snaga. Čak i u novijoj povijesti bili smo svjedoci kako je Sisak i za Domovinskog rata ostao nepokoreni grad.

Umjesto da zazivam miroljubiviju povijest Siska zapravo bih trebala biti zahvalna za to kako je ona izgledala i što je sve podrazumijevala u godinama, desetljećima i stoljećima koja su iza nas. Jer, da

nije bilo baš tih ratovanja, napada i obrana, tema ovog diplomskog rada ne bi postojala. Postojao bi diplomski rad, naravno, ali s nekom drugom temom, drugim premisama i drugom strujom svijesti.

Slika 1. Gradski muzej Sisak

Neizbježan i važan dio identiteta Siska je i njegov Gradski muzej, osnovan 1942. godine, koji tako lijepo čuva i prikazuje materijalna i duhovna svjedočanstva prošlosti. U njemu boravim često i rado, a rado sam i viđen gost (svojedobno i praktikantica studija muzeologije) što je također dio njegove pozitivne energije, zajedno sa njegovim zaposlenicima. Muzej se, osim centralne zgrade gdje je smješten stalni postav, sastoji od nekoliko dodatnih lokaliteta, a jedan od njih je nezaobilazni simbol Siska - Utvrda Stari grad, spomenik nulte kategorije na ušću rijeke Kupe u rijeku Savu.

Slika 2. Utvrda Stari grad, Sisak

Iako je građena prije gotovo 500 godina, sisački Stari grad živi kao da je sagrađen jučer. Znamo mudrost koja kaže kako "Rim nije sagrađen u jedan dan"¹. Po istoj logici, nije niti sisačka utvrda - gradila se punih 8 godina, a doživljavala je i kasnije građevinske izmjene i nadogradnje. Jednu nadogradnju predstavljat će i ovaj diplomski rad, a to je nadogradnja prijevoda legendi koje krasi postav Starog grada. Naime, postojeće legende isključivo su na hrvatskom jeziku, a kako Utvrdu posjećuju brojni strani turisti nije primjereno da nemaju priliku o Utvrdi se informirati barem na jednom stranom jeziku, engleskom. Prijedlog prijevoda uslijedit će u nastavku rada, i to baš eto slučajno kada Gradski muzej Sisak proživljava i izmjenu cijelog stalnog postava Utvrde. Dakle, niti naslov nije slučajna, a moja su nadanja kako će Gradski muzej odabrati baš ovo rješenje za popunu svog novog stalnog postava u Starom gradu.

Rad će se temeljiti na pružanju povijesnog i današnjeg rada samog Gradskog muzeja Sisak jer je od samog osnutka igrao aktivnu ulogu u Gradu, a to čini i danas. Zatim ću se kratko osvrnuti na općenito komunikaciju u muzejima putem legendi te dati detaljniji uvid u legende Gradskog muzeja Sisak, točnije u legende u Utvrdi Stari grad. Također ću se dotaknuti povijesti i detalja iz gradnje i uloge Utvrde kroz povijest. Slijedit će prijedlog prijevoda legendi na engleski jezik, a zatim i sam zaključak rada.

¹.. "Rome ne fu[t] pas faite toute en un jour", srednjovjekovna francuska fraza iz kolekcije "Li Proverbe au Vilain" objavljene oko 1190. godine.

I. Gradski muzej Sisak

U svijetu postoji oko 40 000 tisuća muzeja, od toga 75% malih (*T. Šola, Marketing u muzejima*). Takav je i Gradski muzej Sisak, barem po kvadraturi. Prema značaju i aktivnostima, on je ogroman, širok te pun raznolikosti u sadržajima koje provodi. Jedna je od žila kucavica mog grada (i to ona arterijska koja donosi kisik i hranjive tvari u sve organe gradskog tijela) i bez njega bi život u Sisku bio (ako ne nezamisliv), a onda barem siromašniji duhom. Poslanica mu glasi: "Poslanje svakog muzeja jasno je definiran zadatak radi kojega je osnovan, "misija" koja određuje njegove elementarne vrijednosti kao kulturnog projekta. Muzej, na sebi svojstven način odražava duh i način života sredine i stanovnika koji žive na području njegovog djelovanja te svoja nastojanja treba usmjeriti prema pronalaženju najboljeg načina komuniciranja s posjetiteljima najrazličitijih dobnih, obrazovnih i interesnih profila.

Temelj postojanja muzeja predstavljaju djelatnosti koje obuhvaćaju: skupljanje, čuvanje i istraživanje civilizacijskih, kulturnih i prirodnih dobara te njihovu stručnu i znanstvenu obradu i sistematizaciju u zbirke; trajno zaštićivanje muzejske građe, muzejske dokumentacije, muzejskih lokaliteta i nalazišta, njihovo neposredno i posredno predočavanje javnosti putem stalnih i povremenih izložbi te objavljivanje podataka i spoznaja o muzejskoj građi i muzejskoj dokumentaciji putem stručnih, znanstvenih i drugih obavijesnih sredstava.

Gradski muzej Sisak kao središnja ustanova u kulturi grada Siska (arterija, op.a.) ima cilj razviti sve segmente muzejske djelatnosti, sačuvati i predstaviti dragocjenu materijalnu i nematerijalnu baštinu sisačkog kraja, naglasiti njihove specifičnosti od razdoblja prapovijesti do suvremenosti. Čuvajući, stručno i znanstveno obrađujući svjedočanstva povijesti, organizirajući i upotpunjavajući muzejske zbirke, komunicirajući dostignute spoznaje, prezentira prikupljena znanja i informacije o prošlosti i tradiciji, želi pobuditi interes i naglasiti ključne trenutke povijesnog razvoja koji je bitno oblikovao suvremeni trenutak Siska. Kroz svoju djelatnost nastoji odgovoriti potrebama suvremenog društva i sredine u kojoj djeluje.

Osobitu pozornost Muzej usmjerava svojoj publici kojoj pripadaju osobe različite životne dobi, obrazovanja, interesa i svega onoga što određuje profil jednog posjetitelja, s ciljem da svaki od njih nauči nešto novo, ugodno provede vrijeme te tako postane motiviran za ponovni dolazak."

Gradski muzej Sisak sastoji se od sedam odjela, a to su:

1. Arheološki odjel
2. Numizmatički odjel
3. Kulturno-povijesni odjel
4. Etnografski odjel
5. Galerijski odjel
6. Odjel za veze s javnošću
7. Pomoćni odjel

Svaki od tih odjela na svoj način doprinosi uspješnom radu Muzeja, a lijepo je i da se u sklopu centralne zgrade nalazi i suvenirnica u kojoj posjetitelji mogu kupiti memento čiji će ih motiv suvenira podsjetiti na neku kulturu ili povijesno razdoblje utkano u dugačku povijest grada Siska.

Slika 4.

Slika 5.

Slika 6.

Slike 4., 5. i 6. Predmeti iz suvenirnice Gradskog muzeja Sisak

Muzej je i organizator mnogih događanja u gradu i okolici, kao što je višednevni festival Bojevi za Sisak. Dokumentarno-igrani film "Fragmenti: Sisak od prapovijesti do suvremenosti" višestruko je nagrađivan filmski uradak nastao prilikom postavljanja izložbe "Fragmenti", a daje presjek povijesti Siska kroz nekoliko cjelina: prapovijest, rimska Siscia, Sisak u srednjem vijeku, tradicionalna baština, Sisak u 18. i 19. stoljeću te Sisak u 20. stoljeću. Za nekoga tko prvi puta dolazi u taj predivan grad na tri rijeke, film je idealan medij za upoznavanje sa dugom i bogatom sisačkom poviješću.

U sklopu Muzeja nalazi se i Memorijalna radionica Nikole Karasa ili bolje rečeno, u sklopu memorijalne radionice majstora Nikole Karasa nalazi se Gradski muzej Sisak. Naime, zgrada Muzeja izgrađena je krajem 19. stoljeća, a do 1921. godine bila je u vlasništvu tog poznatog bravara. Šezdesetih godina 20. stoljeća otkupljena je za potrebe Muzeja koji ju i danas koristi za svoje aktivnosti i djelatnost.

Slika 7. Memorijalna radionica Nikole Karasa

Kada već opisujem sastavne dijelove i aktivnosti Muzeja, dotaknula bih se i samog loga muzeja kao fantastičnog *branda* kako Muzeja, Utrde Stari grad, pa i samog grada Siska. Dio opusa istaknutog sisačkog kipara i medaljara Želimira Janeša (Sisak, 1916. – Zagreb, 1996.) dio je Galerijskog odjela Muzeja te sadrži vrijedne skulpture, medalje, reljefe, taktile i skice-odljeve za medalje.

Slika 8. Logo Gradskog muzeja Sisak, autor Želimir Janeš

Sisački muzej posjeduje i dislocirane lokalitete poput Izložbenog postava Domovinskog rata Barutana (zbog uređenja trenutno zatvorena za posjetitelje), Utvrde Stari grad te Siscie in situ. Siscia in situ sadrži ostatke rimske arhitekture (bedemi s kulom datirani od kraja 2. stoljeća te unutar njih ostaci žitnice sagrađene početkom 4. stoljeća). Poznato je da su u Sisku živjele mnoge drevne kulture tako da ne čudi podatak da gdje god u Sisku (barem u širem centru grada) krenete kopati lopatom - nailazi se na artefakte i ostatke neke od civilizacija i kultura iz sisačke povijesti.

Slika 9. Siscia in situ, Trg bana Jelačića, Sisak

Slika 10. Barutana iz zraka

Slika 11. Utvrda Stari grad

Muzej je aktivan cijele godine, ne poznaje prazan hod čak ni za vrijeme ljetnih mjeseci (koja se, barem u mom novinarskom žargonu naziva "sezonom kiselih krastavaca", op.a.). Godinama je dio Noći muzeja, kulturnog događaja koji otvara vrata muzejskih kuća i ostalih kulturnih institucija do kasno u noć i pritom posjetiteljima omogućuje besplatan ulaz.

Trenutno je Muzej zaokupljen i aktivan sudionik manifestacije Dana europske baštine 2014. i to svojim programom "2. dani industrijske baštine Siska" u sklopu koje se može razgledati izložba, posjetiti industrijski lokaliteti te sudjelovati na brojnim predavanjima i radionicama vezanim uz industrijsku tematiku koja je također nezaobilazni dio identiteta grada Siska. Industrija je od druge polovice 19. stoljeća do kraja 20. stoljeća bila izniman ekonomski, socijalni, povijesni i kulturni resurs grada, a danas kada industrija jenjava kroz ove manifestacije građanstvo se upoznaje s mogućnostima korištenja industrijske baštine kao razvojnog potencijala Siska.

Slika 12. Logotip 2. dani industrijske baštine grada Siska

II. Komunikacija s publikom putem muzejskih legendi

Zadaća svakog muzeja je da prezentira putem izložbene djelatnosti svoj rad budući da je to u pravilu jedina vidljiva aktivnost koju upućuje prema svojim posjetiteljima tj. zajednici u kojoj djeluje. Na koji način će to učiniti, ovisi o odlukama unutar muzejskog tima odgovornog za postavljanje izložbe. Nije jednostavno posjetiteljima izložbe prenijeti poruku koju su autori izložbe imali na umu, no dobrim razumijevanjem građe i komunikoloških pravila taj posao je lako ostvariv. Ako izložbu doživljavamo kroz novinarskih "5 W i 1 H -who (tko), what (što), why (zašto), where (gdje) when (kada) i how (kako)" vrlo je lako postići prijenos poruke na relaciji "muzej-korisnik". Prema M. Bogatiću (Mala škola baštine, edukativna radionica, skripta), ako bismo pojednostavili proces nastajanja izložbe onda bi taj timski rad sadržavao sljedeće uloge i zadaće: kustos daje koncepciju, sadržaj i poruku izložbe; pedagog daje načine i metode da se poruka prenese na prikladan i edukacijski podoban način; dizajner kreira ambijent i okolinu prijenosa poruke, pomoćno osoblje izrađuje predmete za izlaganje eksponata, a konzervator/preparator određuje uvjete izlaganja eksponata, kao i njihovu zaštitu. Ponekad tim odradi vrhunski posao i poruka izložbe bude shvaćena onako kako ju je autor zamislio. Međutim, ponekad muzeji i timovi koji stvaraju izložbe upadaju u neke od tzv. muzejskih grijehova (T. Šola, Marketing u muzejima). Tih grijehova ima mnogo, no u kontekstu komunikacije ističem muzejski umor (prevelika zasićenost informacijama), informacijsku

uopćenost i opterećenost (muzej kao trodimenzionalni udžbenik), predizajnrnost (forsiranje forme nauštrb sadržaja - legende iz dizajnerskih hirova onemogućuju čitanje i tako ostavljaju posjetitelja bez informacija po koje je zapravo došao na izložbu) i prespecijaliziranost (informacije neprilagođene široj publici već samo obaviještenoj manjini).

Legende kao vitalni dijelovi svake izložbe oblik su komuniciranja informacija na izložbi prema posjetiteljima i čine povijesno najstariji i najtrajniji oblik takve komunikacije. Baštinu koju muzeji izlažu potrebno je interpretirati kako bi se svijest posjetitelja proširila, postiglo razumijevanje u kontekstu područja kojemu baština pripada te kako bi se posjetitelja potaklo na promjene u njegovu ponašanju nakon što je doživio određeni sadržaj. Posjetitelji su ponekad izbirljivi i ćudljivi, slabije koncentracije i bez obveze ostanka u nekom prostoru i sekundu nakon što eventualno zaključe da im je nešto nezanimljivo. O muzejskom timu ovisi hoće li posjetitelj ostati i dulje nego što je planirao (i, naravno, opet se vratiti) ili će izaći, a da izložbu možda do kraja nije niti pogledao. Kako muzejski tim kreira i odlučuje o vrsti i izgledu legendi važno je postići pravu "recepturu" jednog postava ili izložbe, naročito ako smo svjesni činjenice kako se posjetitelji sjećaju jedva 10% od onoga što čuju, oko 30% od onoga što pročitaju, 50% onoga što vide i gotovo 90% od onoga što sami učine (Babić; Jagić "Ponuda i kvaliteta interpretacijsko-edukacijskih sadržaja u Parku prirode Medvednica"). Ponekad odlučuju pročitati sve, ponekad ništa; ponekad čitaju nakon interakcije s predmetom, a nakon otprilike 30 minuta u izložbenom prostoru odlučuju sve manje čitati, stoga su potrebne što eksplicitnije legende.

Iz završnog teksta autora Babić i Jagić lijepo je objašnjena svjesna i ciljana interpretacija baštine u kontekstu Parka prirode Medvednica, ali se može primijeniti i u drugim kontekstima kada govorimo o vrstama i zadaćama legendi. Autori spominju "oca interpretacijske baštine" Enosa Millsa, američkog prirodoslovca koji je prvi, krajem 19. stoljeća, donio ideju interpretacije baštine kao samostalnog polja djelovanja. Pokreće načela interpretacije koje američki pisac Freeman Tilden u svojoj knjizi, izdanoj 1957. godine, "Interpretirati našu baštinu" razradio u šest strukturiranih principa:

1. „Svaka interpretacija koja na stanoviti način ne povezuje prikazano ili opisano s nečim što je dio osobnosti ili iskustva posjetitelja biti će uzaludna“.
2. „Informacija kao takva nije interpretacija. Interpretacija je otkrivanje bazirano na informacijama. No to su dvije potpuno različite stvari. Ipak svaka interpretacija uključuje informaciju.“
3. „Interpretacija je umijeće koje kombinira mnoga druga umijeća, bilo da je prezentirana znanstvena, povijesna ili arhitektonska građa. Svako umijeće je do neke razine moguće naučiti.“
4. „Glavni cilj interpretacije nije instrukcija, već provokacija.“
5. „Interpretacija treba nastojati ukazati na cjelinu/cjelovitost, daleko više nego na samo jedan dio i mora se obraćati čovjeku u cjelini više nego jednom njegovom segmentu.“
6. „Interpretacija usmjerena djeci (približno do dvanaeste godine) ne smije biti razblažena verzija prezentacije za odrasle, nego treba posjedovati bitno drugačiji pristup. Da bi bila izvrsna ona će zahtijevati posebno razrađeni program“.

Legende se u izložbenom okolišu dijele na uvodne, tematske (pojedine dionice, prostorije ili sl.) te legende uz predmet ili grupu predmeta (Muzejske izložbe - legende, 2014.), a interes posjetitelja bi trebale zadovoljiti u više faktora: u samom prostoru identificiranja predmeta, s obzirom na stavljanje u opći kontekst, svakako bi trebale usmjeriti pažnju na posebne karakteristike, kao i učiniti iskustvo posjeta zanimljivim. Ostali grafički i tekstualni materijali koji pomažu razumijevanju i interpretaciji predmeta su fotografije, grafikoni, ilustracije i karte/tlocrti.

Što se tiče samih poruka legendi, one su "kompleksan entitet sastavljen od tri ključna elementa: sadržaja (kojeg se komunicira, ideja ili informacija); načina na koji se komunicira (usmeno, pismeno ili vizualno) te okoline kao fizičkih karakteristika poruke (*Dumbing down for museum audiences — necessity or myth?*, Jennifer Blunden)².

2. Jennifer Blunden, Zatupljivanje zbog muzejske publike - potreba ili mit?

I sama sam pri nekim posjetima izložbama doživljavala iskustva neprilagođenih legendi te umjesto radosti edukativnog iskustva nakon posjete imala samo kritiku "što je moglo biti bolje učinjeno". Ako se muzeji obraćaju širokoj publici, onda i informacije koje prenose moraju biti adekvatno prilagođene. Uzmemo li u obzir da se današnji muzeji izvlače iz okova života u prošlosti i taštine te sve više postaju aktivni dijelovi zajednice, idući u korak i s vremenom i trendovima koji se brzo mijenjaju, logično je za zaključiti kako bi manje-više sve legende svih izložbi (stalnih postava obavezno!) trebale biti (barem) dvojezične. Hrvatska kao zemlja doživljava turističku navalu posjetitelja iz svih dijelova svijeta. No, koliko muzeja misli o njima prilikom postavljanja svojih izložbi i kreiranja legendi?

Slika 13. Dio stalnog postava Gradskog muzeja Sisak

Gradski muzej Sisak mislio je na njih prilikom postavljanja stalnog postava budući da se legende mogu pročitati na tri jezika: engleskom, njemačkom i talijanskom. Ipak, u stalnom postavu muzejske lokacije Utrve Stari grad postoje legende samo na hrvatskom jeziku. Osobno mi je takav stav Muzeja neshvatljiv budući da turisti većinom posjećuju samo Utvrdu, a ne i sam Muzej, bili grupno vođeni ili u individualnim aranžmanima. Utvrda Stari grad nalazi se na svakoj razglednici s motivima grada Siska, dakle već odavno služi kao sisački *brand*, zajedno sa Starim mostom.

Slika 14. Stari most

Iako izražavam kritiku prema Muzeju zbog nedostatka (barem) dvojezične legende u postavu Starog grada, moram priznati da mi je istovremeno ta činjenica i pozitivna. Jer, da je postav već preveden ne bih imala priliku predložiti prijedlog prijevoda koji će, bude li prihvaćen, postati dio stalnog postava te informirati i educirati strane posjetitelje prilikom njihova posjeta! Također, smatram kako postojeće legende postava Utrde mogu i vizualno izgledati drugačije. Želim im višeslojni izgled koji će manje podsjećati na onaj "udžbenički" s previše sadržaja, želim im različitu veličinu slova za različit sadržaj pa možda čak i mogućnost istraživanja i pristupa dodatnom sadržaju vezanom za samu Utrdu putem QR kodova³!

Smatra se kako je najmanja veličina slova koja se treba naći na legendi ona od 24 točke, a za glavne tekstove od 48 do 60 točki. Preporučljiva dužina reda je 10-12 riječi (najviše 70 znakova u redu), naslov treba pisati najvećim slovima i tako da sadrži najviše 5 riječi. Kraći tekstovi ispod naslova trebali bi sadržavati najviše 20 riječi i biti manje veličine slova od naslova, dok bi najmanju veličinu slova i do najviše 100 riječi trebale imati dodatne informacije za zahtjevniju i znatiželjniju publiku (to bi bilo mjesto i za spomenuti QR kod). Mjesto postavljanja treba slijediti logiku postava te biti dosljedno, a veličine treba standardizirati neovisno o količini informacija i veličini predmeta.

3. QR kod (kratica od eng. *Quick Response* kod, odnosno *brzi odgovor*) tip je matričnog barkoda kojeg može očitati svaki mobitel s fotoaparatom i pristupom internetu.

Slika 15. Dio starog postava Utrvrde Stari grad

Slika 16. Dio starog postava Utrvrde Stari grad

III. Povijest grada Siska

Prije nego detaljnije posvetim stranice ovog rada samoj Utvrđi, smatram da je jednako važno dati i povijesni pregled grada u kojemu je sagrađena. Povijesne stranice Siska dugačke su i brojne. Kada kažemo da neki grad ima bogatu povijest, Sisak je svakako jedan od njih - o njoj se pisalo, kazivalo, pjevalo, crtalo i to se čini i dalje. Sisak je grad uspona i padova, no u njemu se život odvija već više od dvije tisuće godina.

Poslužit ću se tekstom o povijesti grada Siska kojeg predstavlja Gradski muzej Sisak na svojim internetskim stranicama: "Na području grada Siska pratimo kontinuitet urbanog življenja više od dvije tisuće godina tijekom kojih je grad proživljavao burne trenutke uspona i padova. Prostori današnjih sisačkih ulica mijenjali su svoj izgled prateći promjene kultura i civilizacija, stilova i načina života svojih stanovnika. Temelji planske koncepcije razvoja Siska, najuočljiviji u njegovoj najužoj povijesnoj jezgri, skriveni su u nestalom gradu ispod živog grada. Jedan je od rijetkih europskih gradova kod kojega uz kontinuitet trajanja naselja možemo pratiti i kontinuitet njegovog naziva: Segesta, Segestica, iz predrimskog razdoblja, Siscia u vrijeme Rimskog Carstva, Siscium u ranom srednjem vijeku, Sissek, Sziszek, Sciteck, Zysek, Sziscium, Scytzyc, Zitech, Scyteck, Sziszak, pa sve do hrvatskog naziva Sisak. Naseljen je od prapovijesnih vremena. Sojeničko naselje na desnoj obali Kupe poznato je od razdoblja starijeg željeznog doba. U razdoblju mlađeg željeznog doba poznat je i oppidum Segestica kojega 35. godine pr. Kr. osvaja budući rimski car Oktavijan. Novo naselje Siscia razvija se na lijevoj obali Kupe. Prvobitno postoji kao vojni logor koji se tijekom 1. st. razvija u civilno naselje koje je car Vespazijan 71. god. proglasio kolonijom. U Sisciji se tijekom 3. st. razvija ranokršćanska zajednica i biskupija. U posljednjim velikim progonima kršćana početkom 4. st. stradava siscijanski biskup Kvirin, danas štovan kao zaštitnik grada Siska. Tijekom 5. i 6. st. uslijed sve većeg priljeva barbara, nastavlja se propadanje Siscije, a kraj antičkog grada dogodio se oko 600. god. zauzimanjem Siscije od Avara i Slavena. Život se na ovim prostorima nastavlja, iako ne u dotadašnjem opsegu. Kneževina Ljudevita Posavskog, koja se prostirala u zapadnim dijelovima Panonske nizine, odigrala je

bitnu ulogu u borbi protiv franačke vlasti na početku 9. st. Sisak je bio središte trogodišnjeg otpora Ljudevita Posavskog, a nakon iscrpljujućih borbi i njegovog povlačenja, grad potpada pod vlast Ludovika Njemačkog. O zbivanjima na ovim prostorima neko vrijeme nema pisanih podataka. Godine 928. spominjanjem na splitskom crkvenom saboru, potvrđuje se kako još uvijek postoji sisačka biskupija. Od godine 1215., zemaljski feudalni gospodar Siska i područja oko njega postaje Zagrebački kaptol i Sisak u njegovom vlasništvu ostaje do 19. stoljeća. Naselje egzistira kao mirno trgovačko i poljoprivredno središte sve do 16. st. i razdoblja bojeva s prodirućim osmanlijskim snagama. Sisak je postao najvažnija obrambena točka sjeverozapadnog dijela Hrvatske. Nakon brojnih pokušaja prodora, opsjeda i razaranja, godine 1593. godine, osmanlijske snage zaustavljene su u Sisku čime je onemogućen njihov prodor prema ostalim dijelovima Hrvatske, ali i srednje i zapadne Europe. Nakon iscrpljujućeg ratovanja slijede stoljeća oporavka a od 17. stoljeća započinje i ponovni nagli razvitak gradskog načina života. Oslobođanjem tradicionalnih trgovačkih putova, Sisak postaje značajna riječna luka, a vodeni transport pokretačka snaga razvoja grada.

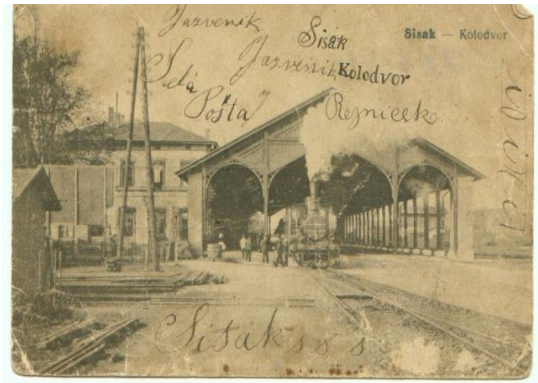
Grad se razvija uz obadvije obale rijeke Kupe: kao Vojni Sisak s desne i Civilni Sisak s lijeve obale. Oba naselja okrenuta su jedno prema drugom i istovremeno prema rijeci koja za njih znači život. Godine 1874., dva sisačka naselja ujedinjavaju se u jedinstveno gradsko središte koje dobiva status slobodnog kraljevskog grada. Zapčinje nagla urbanizacija; gradnja infrastrukture, uređenje ulica, trgova, gradnja brojnih objekata javne namjene. Razvojem trgovine, obrta i industrije, doseljavanjem sve većeg broja stanovništva, prometnom povezanošću, stvaraju se preduvjeti za uspon društvenog života grada. Na prijelazu 19. u 20. st. dolazi do stagnacije trgovine i obrta, a sve prisutnija mala industrijska postrojenja prerastaju u značajne industrijske pogone, uz koje se, van uže gradske jezgre, stvaraju industrijska predgrađa i nova stambena naselja, koja se svojim izgledom bitno razlikuju od stare gradske jezgre.

Sisačka povijest promatrana kroz stoljeća, primjer je ponavljanja povijesnih iskustava. Dva su osnovna čimbenika diktirala razvoj Siska: vojni i gospodarstveni. Izmjenjujući se, oni su ga u pojedinim

povijesnim razdobljima dovodili u središte pozornosti, da bi onda opet ostajao zaboravljen i prepušten sebi. Dokaz tomu su i događaji s kraja 20. stoljeća, kada se Sisak, po tko zna koji puta našao suočen s ratnim strahotama. Neizazvana agresija bez ikakvog moralnog opravdanja, obrušila se na grad i njegove stanovnike, ne vjerujući ono što je Sisak toliko puta u svojoj povijesti dokazao: on je ovdje, postoji i traje. Opstat će kao svjedok prošlosti i opstanka onih koji ovdje obitavaju stoljećima."

Slika 17. Motiv Siska sa stare razglednice

Slika 18. Motiv Siska sa stare razglednice

Slika 19. Sisak iz zraka

Slika 20. Grb grada Siska

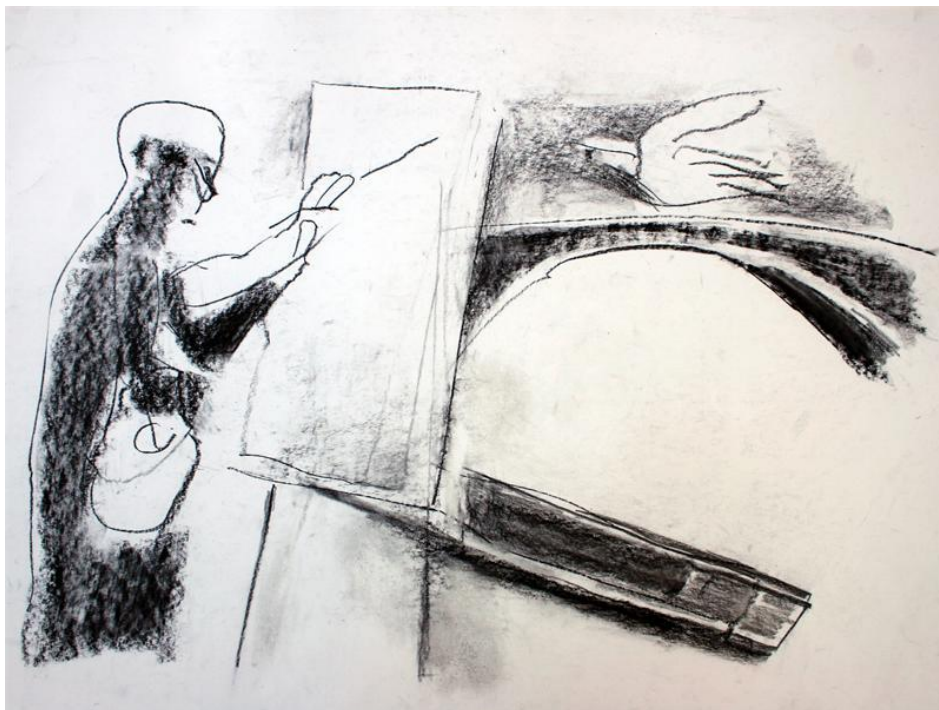
Sisak su opisivali mnogi, bilo rođeni sišćani, bilo oni kojima je grad prirastao srcu. Izdvojiti ću nekoliko citata i impresija o divnom Sisku iz monografije Sisak (Aura, 2006.):

"Što ljude zadržava i vraća Sisku? Prirodni osjećaj za ljudsku mjeru i udobnost življenja!"

Slavko Striegl

"Sisak je memorija hrvatske povijesti: hardware koji poput najznačajnijih svjetskih građevina, umjetnina, otkrića...kroz tu povijest emanira moć i u 21. stoljeću Sisak će biti uporišna točka, os Hrvatske."

Slavko Striegl

Slika 21. Djelo Slavka Striegl, grafika s motivima Siska

"I bez naročitog dara za proročanstvo čovjek može da predvidi slavnu budućnost ovoga grada i da predskaže da će Sisak uskoro ponovno postići sjaj rimske Siscije - pisao je tako Arthur J. Evans u svojem putopisu Pješice kroz Bosnu i Hercegovinu tijekom ustanka, kolovoza i rujna 1875.

Da, bio je to sjajan gradu svojoj prošlosti i postojale su gotovo pravilne mijene uspona i padova u njegovoj dugoj povijesti. Kupa je bila uvijek os oko koje se sve okreće i u svojim maksimumima, a Sisak je bio uvijek dvojni grad, sa svakom nogom na jednoj od obala rijeke:

- na lijevoj obali Kupe rimska kolonija Siscia, a na desnoj keltsko naselje Segestica

- u 12. stoljeću na lijevoj obali Civilni Sisak, a na desnoj Vojni Sisak sa svojim zakonima i odvojenom upravom.

Kupa je bila i važan razlog njegovog napretka."

Željko Kovačić

"Teoriju relativnosti, koja je postala kamen temeljac moderne fizike, Einstein je objavio u 26. godini života. Pojednostavivši je na zanimljivu ilustraciju, ovako ju je jednom približio laicima:

- Ako stavite ruku na užarenu peć i ondje je držite jednu minutu, to će vam se vrijeme činiti kao jedan sat. No, ako sa zgodnom djevojkom provedete nekoliko dana u Sisku, oni će Vam proteći u minuti."

Nepoznati autor

"U Sisku postoji neka magična veza s temeljnim brojem tri i božanskim simbolom trokutom:

- tri su rijeke - Sava, Kupa i Odra

- tri su kule Staroga grada

- Centar Siska čine. iz Fistrovićevog rastera, tri paralelne i tri okomite ulice

- samo su tri dominantna soliterna objekta uz obalu Kupe: Veliki Kaptol, Tuškanova kuća i Mali Kaptol

- trokutastog tlocrta je Stari grad

- trokutastog je oblika zapadno proširenje Kranjčevićeve ulice kod sat, kao i nekadašnji Žitni trg u Novom Sisku."

Željko Kovačić

"Uvijek me oblik Siscium antiqum, najstarije nacrtan na Marsiglijevom planu iz 1726. godine, podsjećao na jednostaničnu praživotinju papučicu. Poznato je da su mikrobi pokretači važnih procesa u prirodi. Već spomenuti Arthur J. Evans u svojem putopisu iz 1875. godine, kao očevidac još u to vrijeme postojećih zidova Siscije, uspoređuje njihov oblik s kruškom. I papučica i kruška dobre su usporedbe s mnogoznačnom simbolikom. Da li je sve baš SLUČAJNO?"

Željko Kovačić

Slika 22. Skulptura Ivana Kožarića, A.G. Matoš (postoje 3 odljeva i nalaze se u Sisku, Zagrebu i francuskom gradiću Issy les Moulineaux)

"Od svih naših gradova Sisak me, ne znam zašto, najdublje privlači. Valjda jer u njegovim poljima živi najosjetljivija zemlja, a u zidovima naše najstarije žutilo. Možda još jedino ovdje traju one davne naše slavenske večeri i uplakana jutra što smo ih davno ostavili za Karpatima. Odanle smo donijeli onu čudnu strast da navečer bježimo sami sisačkim ulicama ili se, sutonom, sastajemo udvoje na Kupi da u trulom čamcu oslušujemo naginjanje šaša, klonuće trske."

Matko Peić

"Nigdje se ne pliva tako lijepo kao u Kupi niti se sunča kao pod zabarenim bedrom sisačke kule. Roda katkada prevesla preko punih krošnji, a onda nastupi duga tišina. Zeleno sunce u staroj mahovini."

Matko Peić

"Što me opaja jače od vina - to je sisački suton. Ni jedan naš grad ne klone u san tako meko kao Sisak."

Matko Peić

Slika 23. Čamac na Kupi u Sisku, čest motiv u djelu Matka Peića "Skitnje"

IV. Utvrda Stari grad - izgradnja i povijest

Slika 24. Nekadašnji izgled okolice utvrde Stari grad u Sisku

Prema Vodiču "Stari grad Sisak", autora Željka Sušeka: "U 15. stoljeću počela se rušiti nekadašnja cjelina hrvatskih zemalja, a srednjovjekovna hrvatska državna zajednica raspada se na tri dijela: turski, mletački i "ostatke ostataka" (*reliquiae reliquiarum regni Croatiae*) koji ostaju u državnoj povezanost s Ugarskom kao zemlje jedne krune. Tako oslabljena, a posebno nakon poraza Ugarske u bitci na Mohačkom polju 1526. godine, Hrvatska se ne može sama braniti od turskog nadiranja. Prijeteća turska opasnost dala je Sisku u 16. stoljeću istaknutu obrambenu ulogu. Kada je 1538. godine vojska Osmanskog carstva probila obrambenu liniju na donjem toku Une počela su pustošenja između Kupe i Une, a nova linija obrane formira se uz rijeku Kupu izgradnjom niza novih utvrda ili pojačanjem postojećih. Sisak ovdje zauzima odlučno mjesto. Teško stanje u zemlji primoralo je zagrebački Kaptol da nakon utvrđenja Zagreba podigne na svom posjedu južno od Zagreba, kod utoka Kupe u Savu, modernu i jaku utvrdu. Bio je to, naravno, Stari grad čiji je kamen temeljac položen 21. travnja 1544. godine. Kaptol i hrvatski staleži gradili su tvrđavu Stari grad radi zaštite stanovništva, a naročito Zagreba i Kaptola, odnosno već spomenutih "ostatka ostataka" Kraljevine Hrvatske. Građevni materijal uzet je uglavnom iz ruševina rimske Siscije. Već 6 mjeseci nakon polaganja

kamena temeljca utvrda je mogla primiti 14 vojnika i zapovjednike. Gradnju utvrde odobrio je i kralj Ferdinand darovavši sve kraljevske daće i poreze kmetova kaptolskih i sisačkih građana za izgradnju utvrde. Ugarski sabor u Trnavi, 1545.g., odlučuje također pomoći izgradnju, a Hrvatski sabor 1546. g. određuje da svi kmetovi hrvatskog staleža plate dvostruku daću koja se predavala Kaptolu. Zagrebački Kaptol i pojedina vlastela obvezana su da osiguraju radnu snagu, da njihovi kmetovi radom na tvrđavi ispune svoje obveze, a samu izgradnju olakšalo je i odsustvo jačih turskih snaga zbog ratova u zemljama Azije.

Utvrdu su na poziv Kaptola gradili talijanski graditelji s domaćim majstorima. Već 1550 g. utvrda je izgrađena i osposobljena za namjenu, ionako pojedini radovi na utvrđivanju traju sve do 1564. godine. Stalnu posadu u utvrdi su prema zapisima iz 1552.g. činila 73 vojnika.

U grad se tada ulazilo preko mosta jer je prilaz utvrđen prokopom i umjetnim jezercem čime su spojene vode Kupe i Save te nasipima i palisadama. Tako je utvrda poput otoka sa svih strana okružena vodom. Njena pravilna osnova ukazuje da je podjednako dobro branjena sa svih strana. Stari je grad građen na tada najsuvremeniji način. Tlocrt u obliku trokuta, s bastionskim ugaonim kulama za tešku artiljeriju govori o vremenu kada o taktici obrane i opsade gradova odlučuje vatreno oružje. Krila što vežu kule zidana su preko polovice dok je ostalo sagrađeno od drva i šire zidane osnove. Gradsko dvorište ima bunar na kolo. Prizemlje ima razne svođene uske i niske prostore koji su služili kao tamnice, stražarnice i spremišta za hranu i streljivo. Hodnici, okruženi polukružnim otvorima na dva su kata i popločeni opekom velikog formata. Stari grad nije građen kao prostor za stanovanje i u tom je smislu kasnije doživio preinake, danas lako prepoznatljive u brojnim otvorima na kulama. Unutrašnje prostorije nalaze se u kulama i na drugom katu građenom od drva. Njihova jedina namjena odgovarala je potrebama posade grada.

Po tipologiji i funkciji sisački se Stari grad ne razlikuje bitno od srednjovjekovnih. Tri cilindrične kule sa stožastim krovom na uglovima, nejednakih promjera od kojih je zapadna najveća, a južna najmanja, spojene zidovima nejednakih debljina koji zatvaraju nepravilan trokut, a otvaraju široko

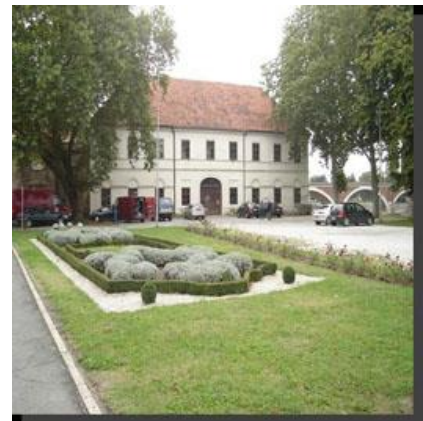

trokutasto dvorište. Pravilno zasnovan plan i izgled prizemlja i katova ukazuju na renesansne detalje koji za svoje prisutstvo vjerojatno mogu zahvaliti graditeljima talijanskog podrijetla. Renesansni detalji daju stilsku posebnost Starom gradu jer je stoljetna prisutnost turske opasnosti odvojila Hrvatsku od povijesti velikih stilova kojima je živjela Europa.

Krajem 16. stoljeća odvija se povijesna Sisačka bitka, 1593. godine. Pobjeda nad Turcima koja se može pripisati Tomi Bakaču Erdödyju odjeknula je diljem Europe. Kao uspomena na te događaje ostala je predstava Ivana Kukuljevića Sakcinskog "Juran i Sofia ili Turci kod Siska", prva kazališna drama izvedena na štokavskom narječju hrvatskog knjiženog jezika i to u Sisku, 2. listopada 1839. godine u prostorijama Velikog Kaptola u Sisku.

Slika 25. Veliki Kaptol: nekad...

Slika 26. ...i sad

Slika 27. Plakat za predstavu "Juran i Sofia ili Turci kod Siska"

Utvrda je nakon bitke tek u 17. stoljeću izmijenila svoj izgled kada joj je nadograđen novi "trokut" s peterokutnim bastionom. Taj barokni dodatak, gospodarske zgrade, sadržajno je potpuno odvojen od starije jezgre, a kao cjelina su neko vrijeme imali oblik romba. Unutrašnje dvorište se zatrpava te se podižu dvorišne galerije. Kratko vrijeme u 18. stoljeću utvrda služi kao zatvor (1784.-1785.). Kada je u 19. stoljeću nestalo turske opasnosti, naglo se razvila trgovina i promet preko Siska. Stari grad je pretvoren u trgovačko skladište. Krajem 19. stoljeća, 1872.g., Kaptol ga prodaje i on prelazi u privatno vlasništvo. Izmjenom gospodara počinje propadati, a nekoliko godina kasnije, za vrijeme bosansko-hercegovačkog ustanka 1878.g. inicijativom građana u njemu je organizirana bolnička njega za izbjeglice.

Općina grada Siska utvrdu preuzima 1941. godine i pokušava ju spasiti od uništenja. U II. svjetskom ratu okupatorske snage, gađajući "Shellovo" rafinerijsko postrojenje, pogađa i oštećuje utvrdu, razrušivši joj najveću, zapadnu kulu. Nakon završetka rata oštećenja su sanirana, grad je obnovljen i uklonjene su prigradnje. Tada je i povjeren Muzeju Sisak kako bi prostori utvrde imali muzejsku namjenu. Kao jedinstveni prostor služi za razne kulturne i zabavne priredbe, a od 1981. godine, s kraćom pauzom, u sebi sadrži i urešenu dvoranu za svečani čin vjenčanja. Danas su u tijeku arheološka istraživanja, ponovljeno je arhitektonsko snimanje i izgrađena digitalna podloga za izradu glavnog projekta obnove i sanacije." Također, mijenja se i izgled te sadržaj stalnog postava.

Slika 28. Unutar bedema Utrvde

Slika 29. Radovi na vanjskim zidovima Utrvde

V. Tekst postojećih legendi Utvrde Stari grad

Sisak u 16. stoljeću - nastanak Sisačke utvrde

Sisak je prostor u kojemu se, tijekom jednog od najtežih razdoblja hrvatske povijesti, u koje svakako ubrajamo 16. stoljeće, odvijaju sudbonosni događaji. Brane se granice hrvatskog kraljevstva prekojene nasilnim pohodima i osvajanjima. Izgradnjom čvrstog obrambenog uporišta, kaptolskog kaštela na obali Kupe, stvoren je nepremostiv bedem koji su zatvorena vrata namjeravanom daljnjem pohodu osmanlijske vojske prema zapadu.

Dugotrajni ratni sukobi vojnim su stratezima pomogli u stjecanju iskustava i izboru načina obrane. U Europi, do tada nepoznata ratna taktika koju su primjenjivale turske vojskovođe, navela je na zaključak kako će obrana biti dugotrajna, uništavajuća, iscrpljujuća, a morat će se, suprotno povijesnim iskustvima europskih ratova, koji su se dobivali ili gubili jednim velikim srazom na otvorenom polju, zasnivati na stvaranju novog, snažnog obrambenog sustava temeljenog na gradnji vojnih utvrda, dobro međusobno povezanih i branjenih vojnim posadama smještenim u njima.

Ovakve spoznaje dovele su do odluke Zagrebačkog kaptola da se u nizu obrambenih utvrda na rijeci Kupi izgradnji i snažna sisačka tvrđa. Time je Kaptol želio zaštititi svoje posjede u koje se tada ubrajao i Sisak i njegova okolica. Procijenjeno je kako male utvrde s malobrojnima posadama razasute između Une, Save i Kupe, u slučaju snažnijeg napadačkog rata, neće moći odoljeti udaru. Upravo je Zagrebački kaptol prvi shvatio važnost strategije gradnje snažnih vojnih uporišta, smještenih na pažljivo biranom strateškom području, na sjecištu važnih prometnica kako bi se osigurala mogućnost pozadinske opskrbe i pristizanja pomoći u situaciji dugotrajne opsade. To su razlozi i povodi izgradnje znamenite sisačke utvrde.

Smještaj i način izgradnje sisačke utvrde

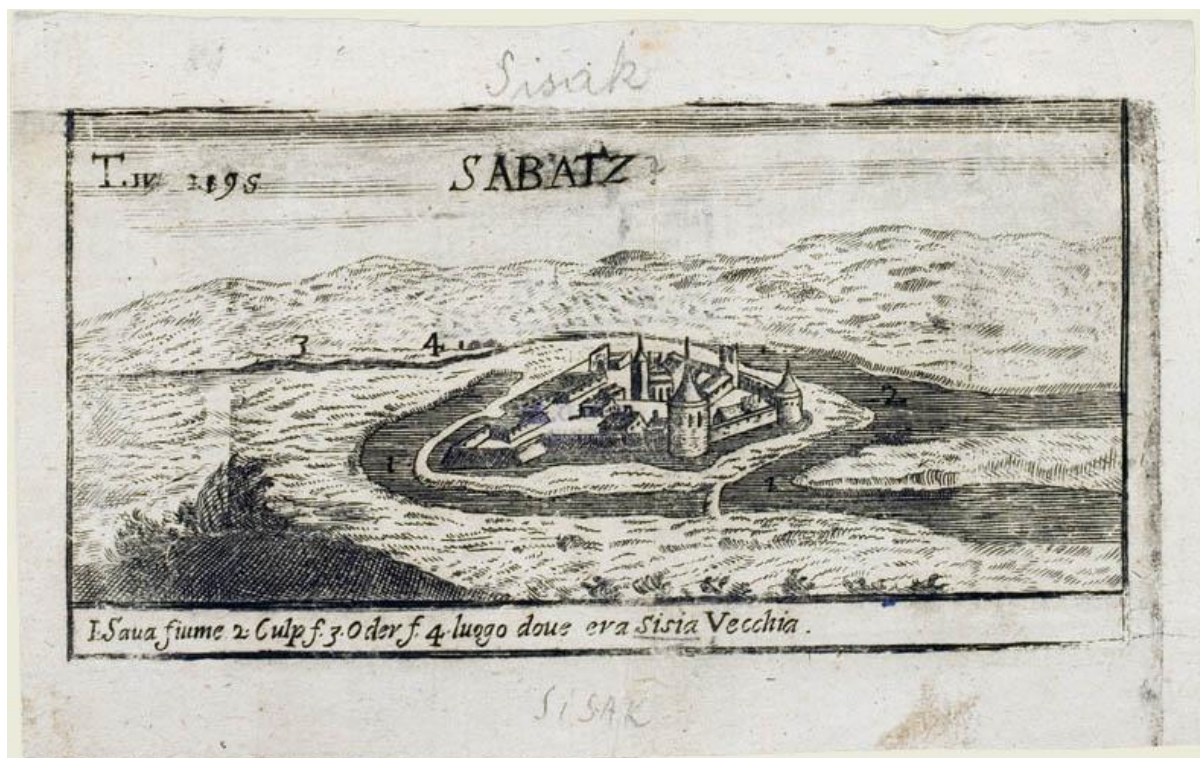
Sisačka utvrda, svojom cjelovitošću i očuvanošću, pomaže u traganju za povijesnom slikom svog nastanka i povijesnog značaja. Usporedbom povijesnih izvora i njezine građevinske cjelovitosti, moguće je rekonstruirati promjene njezinog izgleda koje su proizlazile prvenstveno iz promjena povijesnih okolnosti prenamjena građevine, sve od samih početaka njezine izgradnje, prvih zamisli i nacрта njezinog nastanka.

Sisačka utvrda je jedan od rijetkih očuvanih i cjelovitih primjeraka fortifikacijske izgradnje iz razdoblja ratovanja s Osmanlijama. Građena u vrijeme kada prevladava gradnja četverokutnih utvrda s ugaonim kulama, izdvaja se u okvirima obrambene arhitekture svojim trokutastim tlocrtom. Građena je strogo funkcionalno, bez dekorativnih elemenata. Osnovne su joj karakteristike jasan tlocrt nepravilnog trokuta i monumentalnost. Njezin položaj, oblik i način gradnje primjereni su prvenstvenoj namjeni obrane.

Gradnja utvrde započela je 1544. godine. Za izgradnju se koristio građevinski materijal od ostataka antičke Siscije, kamen i opeka te velike količine drveta iz šuma kojima je u tom razdoblju sisačko područje obilovalo. Za gradnju je odabran prostor omeđen riječnim tokovima na samom ušću rijeke Kupe u Savu, koje se nalazilo podno samih zidina. Prirodne prepreke činile su ju teško dostupnom svakom mogućem pokušaju osvajanja. Od travnja kada je gradnja započela do listopada 1544. godine utvrda je mogla preuzeti svoju obrambenu funkciju i u nju su stigli prvi vojnici i zapovjednici, potkaštelan i kaštelan.

Novčana sredstva za gradnju osigurao je većim dijelom Zagrebački kaptol uz pomoć hrvatskog plemstva i kralja. Teret same gradnje utvrde su iznijeli kmetovi sisačkog vlastelinstva. Već u godini početka izgradnje utvrda je dobila karakterističan izgled trokuta s tri ugaone kule spojene zidovima. Utvrda je zamišljena kao čvrsta, visoka građevina koja će moći odolijevati topničkoj opsadi i istovremeno služiti kao obrana zidina i kula. Osnovna struktura građevine doživjela je dogradnje i

daljnja utvrđivanja u narednim desetljećima, ali je unatoč tomu ostala dominantna i osnovna karakteristika izgleda sisačke utvrde.

Kaptol i kanonici

Kaptoli, kao stare crkvene institucije, na prostoru sjeverne i sjeverozapadne Hrvatske djeluju od prve polovice 13. stoljeća. Zagrebački kaptol utemeljen je kada i Zagrebačka biskupija, 1093/94 godine. Primarna zadaća kaptola je bila bogoslužje, ali su oni istovremeno i centri javne djelatnosti, centri pismenosti, obrazovanja i kulture.

Godine 1215. biskup Stjepan I. darovao je Zagrebačkom kaptolu Sisak i okolna sela. Kako je tadašnji Kaptol u gospodarskom smislu bio imućna institucija, njegova je zadaća, kao i zadaća ostalih veleposjednika bila uzdržavanje vojske i utvrda za obranu od neprijateljskih napada. Stoga i ne čudi činjenica da je Kaptol na sebe preuzeo gradnju i održavanje snažne vojne utvrde u Sisku, čija namjena nije bila samo očuvanje njegovih sisačkih posjeda, već je imala daleko veće značenje.

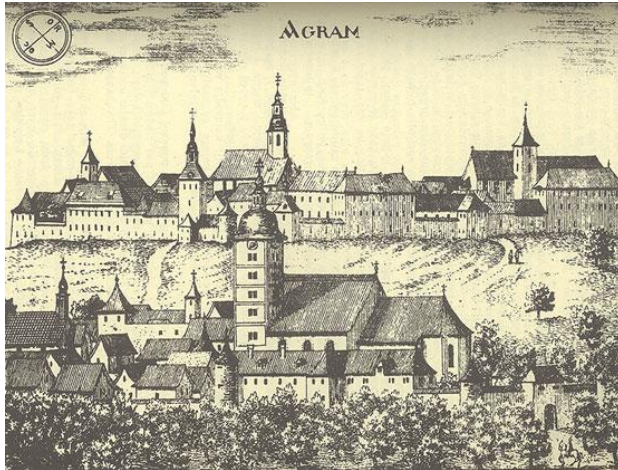
Zagrebački kaptol, kao feudalni vlasnik sisačke gospoštije, u vrijeme ratovanja s Osmanlijama, kada nije bilo ugroženo samo njihovo imanje već i preostali slobodni dijelovi Hrvatske, svedeni u to vrijeme na petinu današnjeg teritorija, poduzimao je sve kako bi osigurao opstanak Siska, sisačke utvrde i tako onemogućio prodor neprijatelja prema zapadu.

Članovi kaptola bili su svećenici koji su se nazivali kanonicima te živjeli po posebnim pravilima - kanonima. U okviru zajednice u kojoj su živjeli, dobivali su različita zaduženja, a jedno od njih je bila i uloga izaslanika na kaptolskim posjedima van Zagreba. Kaptol je u rat slao svoje podložnike, a njegovi kanonici nalazili su se na čelu kaptolskih postrojbi i sudjelovali u svim bitkama.

Do danas nije poznato prema čijem projektu je građena sisačka utvrda, ali je sigurno kako su kanonici bili investitori, nositelji i nadzornici cjelokupne izgradnje. Za zapovjednika utvrde svake je godine biran jedan kanonik. Pri tom se vodilo računa da bude Sišćanin ili barem rodom iz sisačkog kraja.

U razdoblju najžešćih bojeva za sisak od 1591-1593 godine, sisačkom utvrdom zapovijedao je čitavi niz odvažnih kaptolskih kanonika: Nikola Mikac, Stjepan Kovačić Fabricius, Matija Fintić, Gašpar

Grany, Andrija Kovačić i Blaž Gjurak (koji je izveo posadu iz opsjedane i razrušene sisačke utvrde i zadao odlučujući udar u trenutku presudne bitke za Sisak 22. lipnja 1593.).

Okolnosti Sisačke bitke 1593.

Tijekom dugih stoljeća osmanlijska je vojska bila jedna od najvećih nesreća i opasnosti u našim krajevima. Sačuvani su brojni dokumenti o pohodima osvajačkih hordi koje su upadale u naseljena mjesta, palile, pljačkale i stanovništvo odvodile u roblje. Ovi događaji čvrsto su ukorijenjeni i u narodnoj predaji. Glavni cilj Osmanskog carstva bio je ekspanzija, teritorijalno proširenje, a vojna strateška podloga bilo je proširenje moći Carstva.

Nakon višedesetljetnih krvavih ratovanja i trogodišnje uzastopne opsade Sisak, došao je trenutak odlučujuće bitke. Dana 22. lipnja 1593. godine, nakon što je u tabor kršćanske vojske stigla poruka "Ne stigne li pomoć još danas, Sisak će pasti", donesena je odluka i kršćanska vojska krenula je u odlučujuću bitku za spas Siska i Hrvatskog kraljevstva. Vojsku je predvodio Toma Bakač Erdody, mladi hrvatski ban. Kao potkralj, smatran je izravnim kraljevim zamjenikom u Hrvatskoj i vrhovnim upraviteljem hrvatskog kraljevstva. Imao je naslov "ban Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije".

Od godine 1578. u Hrvatskoj treba razlikovati vojsku građanske Hrvatske od vojske na granici (hrvatska i Slavonska krajina). Nad njom hrvatski ban nije imao nadzora. Uoči bitke kod Siska, vojska građanske Hrvatske dijelila se na redovitu vojsku koju su činile banske čete i čije se broj mijenjao svake godine (1593. godine oko 250 pješaka i isto toliko konjanika) i haramije (oko 300 naoružanih pješaka) te izvanrednu feudalnu vojsku. U najvećim ratnim opasnostima, kakva je bila bitka kod Siska, proglašavanjem "pučkog ustanka", ban je mogao ovu vojsku okupiti i krenuti u rat. O odvijanju sisačke bitke postoji nekoliko verzija koje se djelomično razlikuju u svojoj interpretaciji, ali konačni ishod je neupitan.

Toma Bakač Erdödy

Raspored kršćanske vojske tijekom bitke

1. Navala iz hoda banskih postrojbi

Banske su postrojbe bili postrojene u prvom redu, na desnoj strani bliže rijeci Odri. Bile su sastavljene od lakog pješništva i konjaništva, najlakših postrojbi u cijeloj vojsci. Sastojale su se od najmanje desetak različitih četa koji nisu bile jedinstvene već su predstavljale vojsku sastavljenu od više tipova vojnika i ratnika, različitog načina borbe, iskustva i neizvjesnog načina ponašanja tijekom bitke. Uz bana, s lijevog krila, bile su postrojene karlovačke čete Auerseperga, a i iza njih Eggenberga i Grasswina.

2. Odlučujući ulazak u bitku arkebužira

Vojska Ruprechta Eggenberga sastojala se samo od strijelaca. Raspolagao je se 1200 ljudi, strijelaca i kopljanika raspoređenih u deset četa. Jedna četa imala je samo strijelce dok su ostale bile sastavljene od strijelaca i kopljanika u omjeru pola-pola. U bitci kod Siska uveo je 300 vojnika čiji sastav i omjer nije točno utvrđen. Ova činjenica nije neobična jer su u pogranične krajeve Hrvatske rijetko stizale cijele pukovnije, a uobičajeno samostalne čete. Bez obzira na malobrojnost, Ruprechtovi su vojnici odigrali presudnu ulogu tijekom bitke, njihovo djelovanje je bilo porazno za Osmanlije i njene je započeo uzmak njihovih snaga.

3. Uvođenje konjaništva iz drugog bojnog reda

O položaju ovog reda nema puno podataka. Iz njega je najvjerojatnije djelovalo samo konjaništvo, a pješništvo se uključilo na samom završetku bitke.

Raspored osmanlijskih snaga

Na lijevoj strani Kupe, nedaleko od sagrađenog pontonskog mosta, i s krilima naslonjenima na obale rijeka, osmanlijski vojskovođa Hasan-paša je posložio svoju vojsku u tri veće skupine, na širini od oko 1,5 km.

1. Janjičari i pješaci plaćenici, naoružani vatrenim oružjem

Između mosta i Odre janjičari su zauzimali bojni položaj u više redova i to s nekoliko koraka razmaka među njima. Prve i zadnje redove zauzimali su najbolji i najhrabriji među njima. U prvim redovima bili su dobri strijelci lukom ili musketom. Paljbu nisu započinjali na znak nego po svojoj osobnoj procjeni jer nisu poznavali plotunski način paljbe.

Janjičari

2. Konjaništvo

U sredini pod Memi-begom i na desnom krilu pod zapovjedništvom Hasan-paše nalazilo se konjaništvo. Zauzelo je položaj u više bojnih redova kao i pješaštvo, s razmakom između konjanika. Glavno navalno oružje bilo je koplje, a u bliskoj borbi koristili su sablju ili mač za probijanje pancira. Laki konjanici su kao jedinu zaštitu koristili štit, dok su bogatiji spahije bili opremljeni i zaštićeni

potpuno. U bitci kod Siska osmanlijske su snage bile skromno naoružane vatrenim oružje, a za borbu na daljinu koristili su luk i koplje. Postrojbe su postrojene u, za to vrijeme, karakterističnom kvadratnom položaju. Kolona je jednostavniji način vođenja i upravljanja s većom skupinom vojnika, lakše se zaobilaze prepreke i slijedi vođa. Iz redova u pozadini pristižu stalno novi vojnici koji popunjavaju gubitke u prvim redovima, odražavajući tako stalni pritisak na protivnika. Prema običaju ratovanja u 16. stoljeću teški pješaci - kopljanici i musketiri, bili su u središtu bojnog reda, a konjaništvo na krilima. Zapovjednici su svoje čete držali na okupu i nisu ih razdvajali.

Konjaništvo

Snage kršćanske vojske u sisačkoj bitci

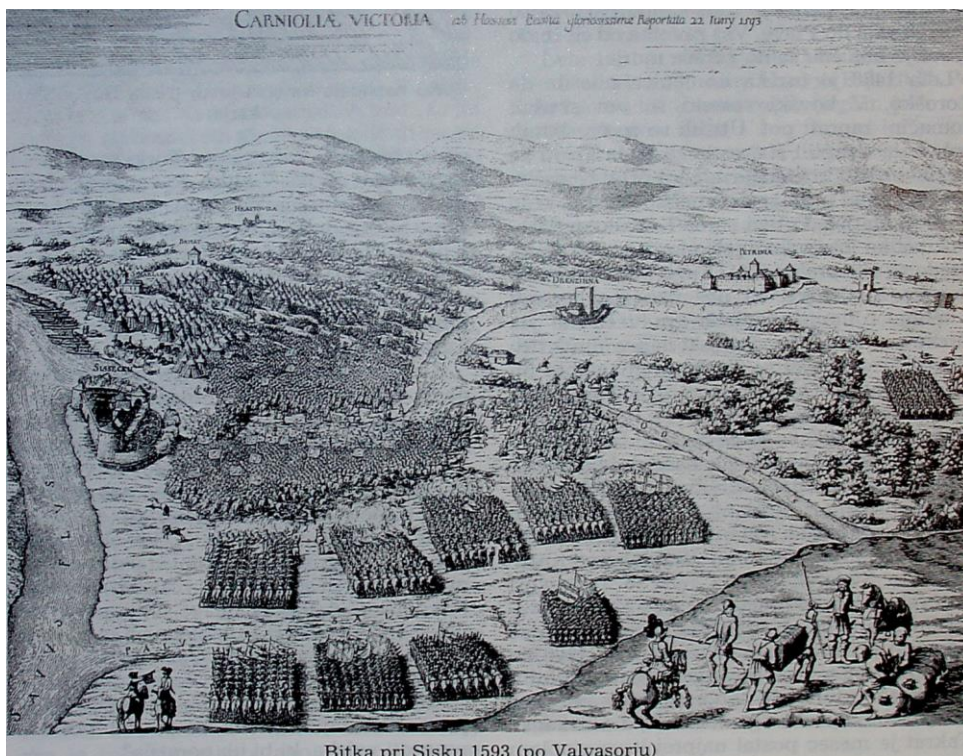
Kršćanska vojska bila je postrojena u dva dobro organizirana bojna reda. Sve jedinice su bile postrojene u, za to vrijeme, karakterističan oblik pravokutnika. Brojčano slabija kršćanska vojska bila je dobro organizirana, motivirana i znatno bolje naoružana, naročito vatrenim oružjem. Ispaljivanje iz njega bilo je izmjenično. Nakon što bi ispalio streljivo, prvi red bi se ubrzano povlačio puneći iznova naoružanje, a na njegovo mjesto dolazio bi drugi red. Mijenjanje streljačkih jedinica pokazalo se iznimno učinkovitim.

Osmanlijske snage u sisačkoj bitci

S topnicima, opkoparima, Vlasima koji su ostali u taboru, slugama i ostalim pomoćnim trupama, osmanlijska vojska brojila je oko 30 000 ljudi. Osnovu vojske sačinjavalo je oko 2000 janjičara i 2-3000 feudalnih konjanika spahija. Neredovito pješastvo sastojalo se od nekoliko tisuća azapa i islamiziranih stanovnika drugih područja. Ostali dio vojske sastojao se od 8-10000 lakih konjanika s granice, među kojima su i poznati bosanski delije.

Hasan-paša je preko pontonskog mosta prebacio glavninu snaga na lijevu obalu Kupe i zbog toga došao u sukob s Memi-begom. dio vojnih snaga ostavio je u taboru na desnoj strani Kupe, nasuprot sisačke utvrde, koju je uporno napadao topništvom. Lijevo od rijeke Odre rasporedio je pješake, strijelce, u sredini konjanike Memi-bega, a na desnom krilu svoje konjanike. Širina bojnog polja njegovih snaga iznosila je približno 1,5km. Janjičari su bili postrojeni u više bojnih redova među kojima je postojao razmak. Najbolji ratnici nalazili su se u prvim i posljednjim redovima. I konjaništvo je zauzimalo položaj u više bojnih redova s razmacima, za razliku od kršćanskih arkebuzira koji su jahali zbijeno, gotovo se dodirujući čizmama.

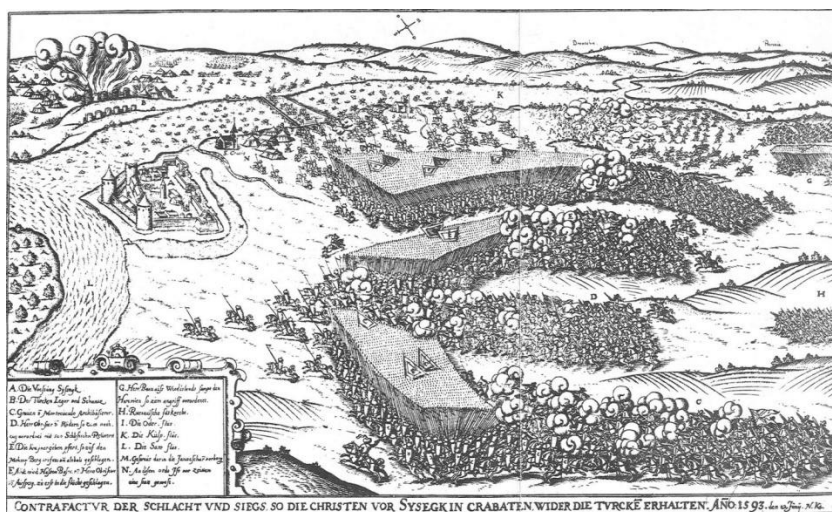

Bitka pri Sisku 1593 (po Valvasorju)

Tijek bitke kod Siska 22. lipnja 1593. godine

Bitka je započela negdje oko podneva. Snage Tome Bakača iz hoda su prve napale janjičare na lijevom turskom krilu, ali su u prvom valu potisnute. Banske snage, sastavljene od lakih konjanika i pješaka koji su u bitkama štitili utvrde, putove i prijelaze zaustavljali neprijateljske pljačkaške pohode nisu bili obučeni za velike i dobro vođene bitke i otvorenu navalu na snage pripremljene za blisku borbu. Banske snage bilu su u bitci glavni cilj napada Hasan-pašinih snaga.

karlovački arkebužiri paljbom su izazvali metež među neprijateljskim janjičarima, ali i među turskim konjanicima koje su gađali u bok. Ovo iznenađenje iskoristio je Auersperg koji je u napad poslao svoje arkebužire te je slomljeno protivničko središte i zauzet pontonski most, čime je presječena odstupnica Hasan-paši prema desnoj obali Kupe i taboru. Hasan-paša je pokušao navalom konjaništva pomoći svojim središnjim snagama, ali su ga protunapadom suzbili Rodemovi strijelci i Grassweinovi husari. To je trenutak potpunog raspada osmanlijskog bojnog reda. Brzi poraz pašinog krila prouzročio je i pokušaj njegovih konjanika da spase most, ali ih je zahvatilo sveopće rasulo. Iz sisačke utvrde tada je provalilo 300tinjak ljudi predvođenih kanonikom Blažom Gjurakom i udarilo pašinim snagama s leđa. Banske čete, prestrojene nakon prvobitnog potiskivanja, potisnule su janjičare u Kupu i Odru. Hasan paša, veći dio njegovih zapovjednika i vojske utopili su se u vodama ovih rijeka. Bitka je trajala tek nešto više od sat vremena.

Uzroci poraza Osmanlijske vojske

Hasan-paša pripadnik je vojske koja je tijekom dugih stoljeća nizala bezbrojne vojne pobjede. Jedan je od osmanlijskih velikaša koji potječu iz devširma (danka u krvi) i koji su odigrali odlučujuću ulogu u usponu osmanlijske države. Odlikovao ga je iznimni borbeni, ali i vjerski žar, izuzetne ratničke i državničke sposobnosti, spremnosti na podvige, ali prije svega ambicioznost i samouvjerenost. Njegovo osobno vojničko iskustvo, mentalitet pobjednika, samouvjerenost, brojnost snaga kojima je raspolagao, ali i podcjenjivanje protivnika uzrok su velikog poraza kojeg je doživio.

Sve ovo potaklo ga je na nekoliko presudnih pogrešaka. Iako je znao za brojnost i dolazak kršćanskih snaga nije izašao pred njih, što je za način ratovanja njegove vojske uobičajeno. Umjesto zauzimanja šireg bojnog položaja koji bi njegovim konjanicima otvorio prostor bočnih udara, naslonio je svoj bojni red na rijeku. Turska vojna povijest do sisačke bitke nije poznavala ovakav način ratovanja. U isti red, postrojen u obliku golemog polumjeseca, jedne uz druge postavio je janjičare, lake konjanike i spahije. Janjičari su kao stup obrane u pravilu do ovog događaja postavljeni u sredinu položaja i često korišteni kao posljednja bojna pričuva. Iako konjaništvo, koje je obično prvo započinjalo bitku, bilo je postavljano ispred ili na krila s koji h je tražilo najslabije protivničke točke. Kao najnesigurniji i pomoćni dio turske vojske, nikada nisu postavljeni u prvi glavni red. Feudalni konjanici spahije, dobro naoružani i opremljeni, glavno su navalno oružje Osmanlija. Hasan-paša koji je osobno zapovijedao konjaništvom na desnom krilu u pratnji je imao najbolje vojnike i spahije. Tim krilom je namjeravao izvesti odlučujući udar na kršćanske snage, a središte i lijevo krilo trebali su primiti glavni udar. To se i dogodilo, ali Hasan-paša nije predvidio mogućnost raspada središnjih snaga svoje vojske. Pretjerana samouvjerenost, uvjerenost u pobjedu, podcjenjivanje protivnika, loš izbor vojnog položaja, gubitak odstupnice preko mosta, sve su to greške koje su osmanlijsku vojsku dovele do katastrofalnog poraza.

Pobjeda kršćanskih snaga

Ratne pripreme i prikupljanje i organiziranje kršćanske vojske prvotno je motiviran planovima napada na tursku petrinjsku utvrdu. Događaji su krenuli drugim tijekom i ratni plan je promijenjen. U okolnostima treće opsade sisačke utvrde i mogućnostima njezinog pada nije bilo izbora već odmah, neminovno i odlučno krenuti u otvorenu bitku. Dobra vojna taktika, opremljenost vatrenim naoružanjem, mobilno pješništvo odigrali su značajnu ulogu tijekom bitke. Brojčana premoć strijelaca koji su paljbom napravili put posred turske vojske jedan je od važnih razloga tijeka događanja.

Uvjerljivoj pobjedi kršćanske vojske pridonio je i hrabri prodor branitelja sisačke utvrde na turske čete, i to upravo u trenutku kada im je bila odsječena odstupnica prema most. Pobjeda kršćanskih snaga kod Siska rezultat je trenutka iznimne hrabrosti, dobre organiziranosti i neprocjenjive motiviranosti.

Velika pobjeda trenutak je i završetka uspona i početak pada snage Osmanskog carstva.

VI. Prijedlog prijevoda legendi na engleski jezik

Sisak in the 16th century - the construction of the Sisak fortress

During one of the most difficult times in Croatian history, which surely includes the 16th century, Sisak was the place of crucial events. The borders of the Kingdom of Croatia were defended and redrawn by violent raids and conquests. The construction of a firm defensive stronghold, Kaptol's castle on the banks of the river Kupa, created an insurmountable wall which prevented the Ottoman army in their further invasions to the West.

Long conflicts helped military strategists gain experience and choose the type of defence. In Europe, until then an unknown war tactic used by Ottoman commanders, led to the conclusion that the defence was going to be long, devastating, exhausting and, contrary to historic experiences in European wars, which were won or lost in one great battle in an open field, it would have to be based on a new strong defensive system based on the construction of military fortresses, well-connected and defended by military troops within them.

Such knowledge led the Zagreb Kaptol to a decision to construct a firm Sisak fortress among other defence fortresses along the Kupa River. That is how the Kaptol wanted to protect its estate, a part of which was the town of Sisak and its surroundings. It was estimated that small fortresses with few troops strewn between the rivers of Una, Sava and Kupa, would not withstand an attack in case of a bigger offensive war. It was the Zagreb Kaptol who first understood the importance of the strategic construction of firm military strongholds, located in a carefully chosen strategic area, at the crossroads of important roads, in order to ensure supply from the rear echelon and help in case of a long siege. These were the reasons and the motivation behind the construction of the famous Sisak fortress.

Location and construction type of the Sisak fortress

Due to its integrity and soundness, the Sisak fortress provides help in the search for a historical image of its construction and its historical meaning. By comparing historical sources and from its structural integrity, it is possible to reconstruct changes in the way it looked, which were mostly the result of changes in historical circumstances in its conversion, since the start of its construction, first ideas and plans.

The Sisak fortress is one of the few preserved and complete examples of fortress construction from the period of the wars with the Ottomans. Built in a time when most fortresses were square with corner towers, it stands out in defensive architecture with its triangular layout. It was built to be strictly functional, without any decorative elements. Its main features are a clear layout in the shape of an irregular triangle and monumentality. Its location, shape and construction type are suitable for defence purposes.

The construction of the fortress started in 1544. Remains of ancient Siscia were used as construction materials, as well as stones, bricks and large amounts of wood from the forests the Sisak area abounded in during those days. The area chosen for the construction was surrounded by river beds at the very confluence of the rivers Kupa and Sava, which was located at the foot of the walls. Natural obstacles made it not easily accessible to any potential attempt at seizure. From April, when the construction began, to October 1544 the fortress was able to fulfil its defensive role and the first soldiers and commanders along with the vice-castellan and the castellan arrived there.

The funding for the construction was mostly provided by the Zagreb Kaptol with the help of the Croatian nobility and the King. The burden of construction itself was carried out by serfs of the Sisak seigniors. It was already in the first year of construction that the fortress got its typical triangular shape, with the three corner towers connected by walls. The fortress was designed as a firm tall structure which would be able to withstand a cannon siege and, at the same time, serve as a defence for the walls and the towers. The original structure was extended and further reinforced during the following decades, however, it remained the dominant and basic feature of the Sisak fortress.

The Kaptol and the canons

As old church institutions, *kaptols* have existed in the North and North-West of Croatia since the first half of the 13th century. The Zagreb Kaptol was founded at the same time as the Zagreb Diocese, in 1093/94. The primary task of kaptols was liturgy, but they were also centres of public activity, literacy, education and culture.

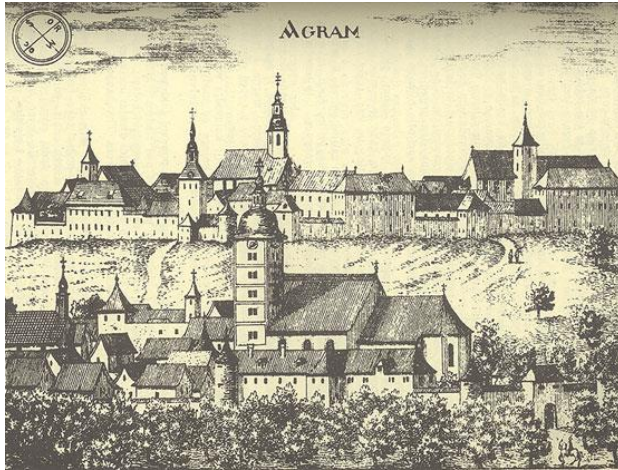
In 1215 Bishop Stephen I donated Sisak and the surrounding villages to the Zagreb Kaptol. Since the Kaptol was by then a wealthy institution in the economic sense, its task, as well as the task of other landholders, was to fund the army and maintain the fortress for the defence from enemy attacks. Therefore, it is not surprising that the Kaptol took over the construction and maintenance of a strong military fortress in Sisak, whose purpose was not only to protect its Sisak estate, it also had much greater significance.

The Zagreb Kaptol, as a feudal owner of the Sisak manorial estate, during the war with the Ottomans, when not only their estate was in danger, but other free areas of Croatia as well, was reduced to a fifth of today's territory, did everything in its power to ensure the survival of Sisak and its fortress and in that way prevented the enemy's invasion to the West.

Members of the Kaptol were priests called canons, who lived according to special rules - the canons. Within the community they lived in, they were given various tasks, one of which was the role of emissary to Kaptol's estates outside Zagreb. The Kaptol sent its subjects to war, and its canons were at the head of the Kaptol's troops and took part in all battles.

It is still not known on whose plans the construction of the Sisak fortress was based, but it is certain that the canons were the investors, bearers and supervisors of the whole construction. The commander of the fortress was elected every year from among the canons. He had to be a native of Sisak or at least born in the Sisak area.

During the worst battles for Sisak from 1591 to 1593, many bold canons were commanders of the Sisak fortress: Nikola Mikac, Stjepan Kovačić Fabricius, Matija Fintić, Gašpar Grany, Andrija Kovačić and Blaž Gjurak (who lead the army out of the besieged and destroyed Sisak fortress and delivered the decisive blow to the enemy during the crucial battle of Sisak on 22 June 1593).

Circumstances of the Battle of Sisak 1593

During many centuries the Ottoman army was one of the worst perils and dangers in this area. Many documents were saved about raids of conquering hordes who stormed into settlements, burned, pillaged and took inhabitants into slavery. These events are also deeply rooted in national tradition.

The main goal of the Ottoman Empire was territorial expansion, and the strategic military background was the expansion of the Empire's power. After decades of bloody wars and three years of constant siege of Sisak, the crucial battle took place. On 22 June, 1593, after the Christian army camp received the message "If help does not arrive today, Sisak is going to fall", a decision was made and the Christian army went into the decisive battle to save Sisak and the Kingdom of Croatia. The army was lead by Toma Bakač Erdody, a young Croatian ban. As a viceroy, he was seen as the king's direct deputy in Croatia and the main manager of the Kingdom of Croatia. His title was "Ban of the Kingdom of Dalmatia, Croatia and Slavonia".

After 1578 there were two types of armies in Croatia - a citizens' army and a border army (Croatian and Slavonian Military Frontier). The Croatian ban had no control over it. Shortly before the Battle of Sisak, the Croatian citizens' army was divided into the regular army, made up of the ban's troops, whose numbers changed every year (in 1593 there were about 250 infantrymen and 250 cavalrymen), haramias (about 300 armed infantrymen) and the irregular feudal army. At times of greatest military peril, such as the Battle of Sisak, by proclaiming a "folk uprising", the ban could gather this army and set off to war.

There are several versions of the course of the Battle of Sisak, which differ partly in their interpretations, but the final outcome is unquestionable.

Toma Bakač Erdödy

Deployment of the Christian army during the battle

1. Bosnian troops' attack on foot

The Bosnian troops were positioned in the front line, on the right side, closer to the Odra River. They consisted of light infantry and cavalry, the lightest troops in the whole army. They comprised at least a dozen various troops, which were not homogenous, but were a part of the army with several types of soldiers and warriors, different ways of fighting, experience and uncertain ways of conduct during battle. Along with the ban on the left wing was the position of Auersperg's Karlovac troops, with Eggenberg's and Grasswin's troops behind them.

2. Arquebusiers' crucial entry into the battle

The army of Ruprecht Eggenberg comprised only archers. He had at his disposal 1,200 men, archers and spearmen arranged in ten troops. One troop consisted of only archers, while the others consisted of the same number of archers and spearmen. At the Battle of Sisak he also deployed 300 soldiers whose composition and ratio have not been precisely established. That is not unusual, since whole regiments rarely arrived in border areas of Croatia, but rather independent troops. Regardless of their small numbers, Ruprecht's soldiers played a crucial role during the battle, their actions were devastating for the Ottomans and made their forces retreat.

3. The introduction of cavalry from the second battle line

There is not much data on the position of this rank. Most probably it was only the cavalry that acted from it, while the infantry joined at the very end of the battle.

Deployment of the Ottoman forces

The Ottoman army leader Hasan-Pasha deployed his army into three larger groups, with the wings along the river banks, taking up 1.5 km, at the left bank of the river Kupa, not far from the pontoon.

1. Janissaries and infantry mercenaries armed with firearms

Between the bridge and the river Odra the janissaries took up their battle positions in several lines, with a few steps distance between them. The best and the bravest ones were in the front and last lines. Skilled archers and musketeers were in the front lines. They would not start firing on cue, but according to their personal assessments, since they were not familiar with the salvo way of firing.

2. The cavalry

The cavalry in the centre was under the command of Memi Bey, and on the right wing was under the command of Hasan Pasha. It was deployed in several battle lines just like the infantry, with space between the cavalymen. The main attack weapon was the spear, and in close combat they used a sabre or a sword for piercing armour. The light cavalry used armour as their only protection, while the rich sipahis were fully equipped and protected. In the Battle of Sisak Ottoman forces were modestly armed with firearms, and for combat from a distance they used bows and spears. Troops were positioned in a square, which was typical at the time. A single line is a simpler way of leading and managing a larger group of soldiers as it is easier to avoid obstacles and follow the leader. From the rear echelon new soldiers keep arriving, who stand in for losses in the front lines, thus keeping the enemy under constant pressure. In accordance with 16th century warfare, heavy infantrymen – spearmen and musketeers, were in the centre of the battle ranks, while the cavalry was on wings. Commanders kept their troops together and did not separate them.

Christian forces in the Battle of Sisak

The Christian army was positioned in two well-organised battle lines. All units were positioned in the shape of a rectangle, which was typical at the time. The numerically inferior Christian army was well-organised, motivated and significantly better armed, especially with firearms. They fired from each line alternately. After firing, the first line would quickly withdraw and load arms again, while the second line would take its place. Alternating the firing units proved to be extremely efficient.

Ottoman forces in the Battle of Sisak

With artillerymen, pioneers, Vlachs who stayed in the camp, servants and other auxiliary troops, there were about 30,000 men in the Ottoman army. The core of the army comprised about 2,000 janissaries and 2,000-3,000 feudal cavalymen sipahis. The irregular infantry consisted of several thousand azabs and Islamised inhabitants of other areas. The rest of the army consisted of 8,000-10,000 members of the light cavalry from the border, among whom were also the famous Bosnian delias.

Hasan Pasha moved most of his forces over the pontoon to the left bank of the Kupa River and came into conflict with Memi Bey because of that. He left some of his troops at the camp on the right bank of the river Kupa, opposite the Sisak fortress, which he attacked with artillery. He positioned his infantry archers to the left of the river Odra, Memi Bey's cavalymen in the centre, and his own cavalry on the right wing. The part of the battlefield his forces took was about 1.5 km wide. Janissaries were positioned in several battle lines, with space in between. His best warriors were in the first and last lines. The cavalry was also positioned in several battle lines with space in between, unlike Christian arquebusiers, who rode close to each other, almost touching each other with their boots.

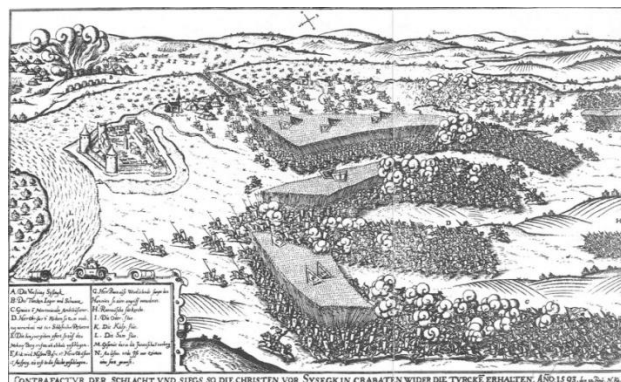

Janissaries

The course of the Battle of Sisak on 22 June, 1593

The battle began around noon. Toma Bakač's forces were the first to attack the janissaries on the Turkish left wing, but were held at bay during the first attack. The ban's forces, made up of light cavalry and infantry, who protected fortresses, roads and crossings during battles and stopped the enemy pillaging, were not trained for large and well-lead battles or open attacks on forces ready for close combat. During the battle the ban's forces were the main target of Hasan Pasha's forces.

The Karlovac arquebusiers caused a commotion with their firing among the enemy janissaries, but also among the Turkish cavalry, which they attacked from the side. This surprise was used by Auersperg, who sent his arquebusiers to attack, destroyed the enemy centre and seized the pontoon bridge, which cut off Hasan Pasha's retreat route towards the right river bank of Kupa and the camp. Hasan Pasha tried helping his central forces with a cavalry attack, but he was repelled by Rodem's archers' and Grasswein's hussars' counterattack. That was the moment the Ottoman battle line fell apart. Due to the quick defeat of Pasha's wing, his cavalymen tried to save the bridge, but ended up in total disarray. At that moment around 300 men led by the canon Blaž Gjurak stormed out of the fortress and attacked Pasha's forces from the rear. The ban's troops, repositioned after the initial repulsion, drove the janissaries into the rivers Kupa and Odra. Hasan Pasha and most of his commanders and soldiers drowned in these two rivers. The battle lasted for only a bit longer than an hour.

Reasons the Ottoman army was defeated

Hasan Pasha was a member of the army which achieved numerous military victories over many centuries. He is one of the great Ottoman figures who originate from the devshirmeh (blood tax) system and played a decisive role in the rise of the Ottoman state. He had a remarkable combative and religious zeal, extraordinary military and statesman abilities and an adventurous spirit, but most of all he was ambitious and confident. His personal military experience, winner's mentality, self-confidence, the number of soldiers he commanded, but also the fact he underestimated his enemies, were the reasons he was defeated.

All of that made him make a few crucial mistakes. Although he knew numerous Christian forces were arriving, he did not go to meet them, which was common for the way his army waged war. Instead of taking a wider combat position, which would enable his cavalry to attack from the side, he positioned his ranks along the river. Up until the Battle of Sisak this kind of warfare had been unknown in Turkish military history. He positioned janissaries, light cavalry and sipahis in the same line shaped as a large crescent moon. Until then, as a pillar of defence, janissaries used to hold the central position and were often used as the last military reserve. The light cavalry, which usually started the battle, was positioned in front of or on the wings, from which it looked for the enemy's weakest points. As the most unstable and auxiliary part of the Turkish army, the cavalry was never positioned in the first main line. Feudal cavalrymen sipahis, well-armed and equipped, were the main attack weapon of the Ottomans. Hasan Pasha, who was personally in command of the cavalry on the right wing, was accompanied by the best soldiers and sipahis. He intended to use that wing for the main attack on the Christian forces, while the centre and the left wing were supposed to be the main targets. Indeed, that is what happened, but Hasan Pasha did not anticipate the possibility that the central forces of his army would fall apart. Excessive confidence, being sure of victory, underestimating the enemy, bad choice of military position, the loss of a retreat route over the bridge - all of these were mistakes which lead the Ottoman army to a devastating defeat.

The victory of Christian forces

War preparations, as well as gathering and organising the Christian army were originally motivated by plans to attack the Turkish fortress in Petrinja. Events took another course and the war plan was changed. In the circumstances when the Sisak fortress was under siege for the third time and taking into consideration it might have fallen, there was no other choice but to go into open battle immediately, inevitably and boldly. Good military tactics, firearms and a mobile infantry played an important role during the battle. A numerical predominance of archers, who opened a path in the middle of the Turkish ranks, was one of the main reasons events unfolded as they did.

The Sisak fortress defenders' bold attack on the Turkish troops contributed to the convincing victory of the Christian army, precisely at the moment when their retreat route towards the bridge was cut off. The Christian forces' victory at Sisak was the result of their extraordinary courage, good organisation and endless motivation.

This great victory also marked the end of the Ottoman Empire's rise, as well as the start of its forces downfall.

VII. Zaključak

Kako se muzej sve više otvara publikama, domaćim i stranim, potrebno je razmišljati u širem okviru nego dosadašnjem te stranim posjetiteljima treba, osim usmenog vodstva, pružiti i pisane informacije kojima će se služiti (i zadržati) prilikom posjeta muzeju. Gradski muzej Sisak zasigurno nije jedini kojem manjka sadržaja na bar jednom stranom jeziku. No, prihvati li predložene promjene u svom stalnom postavu Utvrde Stari grad, dobit će oprost na jedan od muzejskih grijehova što je zasigurno velika stvar u očima struke, a i krajnjih korisnika za koga Muzej zapravo i radi i postoji.

Također, novi trendovi donose i nova radna mjesta u muzeju. Osim standardnih muzejskih profesija poput kustosa, pedagoga, restauratora, konzervatora - razmišlja se i o dodatnom komunikacijskom radnom mjestu poput stručnjaka za odnose s javnošću, ili marketinškog stručnjaka koji će znati prepoznati, stvoriti i prodati muzejski proizvod.

Što je muzej širi u svom djelovanju to mu je i doseg prema javnosti veći. Kroz cijeli rad sam pokušala prenijeti dio svojih osjećanja prema svom gradu i muzeju čijeg je on vitalni dio. Nadam se da sam uspjela. Prijedlog prijevoda postava Utvrde samo je detalj u široj slici motivacije i ljubavi koju osjećam prema obje moje struke, one novinarske koja mi je pružila iskustvo rada u području odnosa s javnošću, a i muzeološke čije ću dio akademske zajednice uskoro postati. U životu, vjerujem, ne postoje slučajnosti. U mom slučaju kod odabira struka te područja u kojima želim raditi i doprinostiti svom gradu nema sigurno, makar mi se u trenucima i razdobljima kada sam odlučivala o tome doista činilo kako i novinarstvo i muzeologiju upisujem - sasvim slučajno.

VIII. Literatura

1. Maroević, I.; Uvod u muzeologiju, Zagreb, 1993.
2. Sušek, Ž.; Stari grad Sisak - vodič, Sisak, 1983.
3. Peković, J.; Izgradnja Sisačke utvrde od 1544. do 1552. godine, Zagreb, 2009.
4. Aura, d.o.o; Foto monografija Sisak, Sisak, 2005.
5. Gradski muzej Sisak; Mala škola baštine (skripta), Sisak, 2013.
6. Debeljački, S.; Upravljanje u muzejima: Prijevod odabranih poglavlja iz knjige Kevina Moorea, Zagreb, 2008.
7. Šola, Tomislav. Marketing u muzejima, ili o vrlini i kako je obznaniti. Zagreb, 2001.
8. Ministarstvo kulture RH; Dani europske baštine, Zagreb, 2014.
9. Blunden, J.; *Dumbing down for museum audience - necessity or myth?*
10. Babić, D., Jagić, I.; Ponuda i kvaliteta interpretacijsko-edukacijskih sadržaja u Parku prirode Medvednica
11. Internet stranice Gradskog muzeja Sisak; www.muzej-sisak.hr
12. Power point prezentacija Muzejske izložbe - legende, 2014.
13. <http://perceiveart.com/home/kome-se-obracaju-zagrebacki-muzeji/>